

**БАХЧИСАРАЙСЬКИЙ ДОГОВІР 1648** – українсько-кримський договір про військово-політичний союз, укладений в березні між Б.Хмельницьким та кримським ханом Іслам-Гіреєм III. Готуючи збройне повстання проти Речі Посполитої, Хмельницький восени 1647 почав налагоджувати стосунки з кримською верхівкою. У 2-й половині січня 1648 він направив посольство Я.Клиші до Бахчисарая з проханням надіслати військову допомогу проти Речі Посполитої. Зважаючи на давню ворожнечу з Військом Запорозьким, Іслам-Гірей III відповів відмовою. У другій декаді лютого Б.Хмельницький відрядив нове посольство до Бахчисарая, яке домоглося укладення договору. Його умови передбачали: встановлення дружніх відносин Війська Запорозького і Кримського ханства; надання взаємної військової допомоги; заборону татарам спустошувати українські землі й брати яsir; оплату українською стороною послуг татарського війська грошима, продовольством, фуражем, а також частиною військової здобичі. Умови Б.д. визначили характер українсько-кримських відносин у середині 17 ст. Він відіграв важливу роль у боротьбі України проти Речі Посполитої впродовж 1648-53, зокрема в здобутті українцями перемог у битвах – Жовтоводській 1648, Корсунській 1648, Пилявецькій 1648, Зборівській 1649, Батозькій 1652.

Літ.: Крип'якевич І.П. Богдан Хмельницький. – Львів, 1990; Мицик Ю.А., Стороженко І.С. Засвіт встали козаченьки: Нариси. – Дніпропетровськ, 1990; Смолій В.А., Степанков В.С. Богдан Хмельницький: Соціально-політичний портрет. – К., 1995; Грушевський М.С. Історія України-Руси. – К., 1995, т.8, ч.2.

В.С.Степанков.

**БАХЧИСАРАЙСЬКИЙ МИР 1681** – мирний договір між Османською імперією та Кримським ханством з Російською державою, підписаний 13 січня 1681 у м. Бахчисарай про 20-річне перемир'я. За дорученням турецького султана Мегмеда IV його підписав кримський хан Мюрад-Гірей, від імені російського царя Олексія Михайловича – стольник В.Тяпкін, дяк Н.Зотов та український канцелярист (писар) С.Ракович. За Б.м. припинялася війна, що розпочалася 1676 між Османською імперією та Кримським ханством, з одного боку, та Російською державою і Українською козацькою державою – з іншого. Згідно з договором, султан визнавав зверхність російського царя над Лівобережною Україною, а також Києвом, Васильковом, Трипіллям і Дідівщиною (входять нині до Київської обл.) та Радомислем, що на правому березі Дніпра. Влада царя поширювалася також на Запорозьку Січ. Під зверхністю Туреччини залишалися Поділля і Південна Київщина, а татари зберігали право кочувати та полювати у південно-українських степах. Кордон між державами відновлювався по Дніпру. На вимогу представника України султан зобов'язувався не заселяти “ко-

зацькі землі” між Південним Бугом і Дніпром, а також, як і російський цар, не брати українських городових козаків під свою протекцію. Росія зобов’язувалася щорічно сплачувати хану данину. Українці могли вільно ловити рибу в Дніпрі та його притоках, добувати сіль у лиманах, плавати по Дніпру до Чорного моря. Було домовлено про періодичний обмін полоненими. Відразу після укладення миру Мегмед IV почав зміцнювати свою владу на Правобережній Україні, віддавши її молдовському господареві Г.Дуці (1681-83), який, всупереч договору, дозволив оселятися тут новим поселенцям. Остаточний варіант договору ратифіковано султаном у квітні 1682 в Стамбулі. У ньому вже не згадувалося про те, що частина правобережних земель України мала залишатися незаселеною. Проти цих умов Б.м. виступила Річ Посполита, яка продовжувала боротьбу за Правобережжя. З боку Османської імперії укладення цього договору було спробою тиску на Польщу, щоб змусити її до поступок під час турецько-польських переговорів. У свою чергу, російсько-турецькі домовленості 1681-82 посилювали позиції царського уряду на Лівобережній Україні. Невдоволення договором виявляв гетьман Лівобережної України І.Самойлович, адже Б.М. розчленував Україну між сусідніми державами.

Літ.: Смирнов В.Д. Крымское ханство под верховенством Оттоманской Порты до начала XVIII века. – СПб., 1887; Заруба В.Н. Украинское казачье войско в борьбе с турецко-татарской агрессией (Последняя четверть XVII в.). – Х., 1993; Гуржій О.І., Чухліб Т.В. Гетьманська Україна. – К., 1999.

Т.В.Чухліб.

**БЕЛЬГІЯ, КОРОЛІВСТВО БЕЛЬГІЯ (Belgique, Royaume de Belgique, België, Koninkrijk België)** – держава в Західній Європі. Територія 30,5 тис. км<sup>2</sup>. Населення – 10,6 млн. осіб (2007): фламандці, валлони, французи, італійці, німці та ін. Б. – парламентарна монархія. Територіально поділена на 9 провінцій. Столиця – Брюссель.

У ранньому середньовіччі територія Б. належала франкській державі Каролінгів. Внаслідок її розподілу у 843 західна частина (Фландрія) відійшла до Франції, східна – до Лотарингії. 11 ст. з-поміж розрізнених феодалних володінь виокремилося графство Фландрія з міцним централізованим управлінням, номінально підпорядковане французьким королям. У 12 ст. країна посіла місце найбільш розвинутого промислового регіону на європейському континенті. 1300 була приєднана до Франції. У першій половині 15 ст. бельгійські князівства перейшли під владу герцогів Бургундії, а від 1477 – германської імперії Габсбургів. Знаходячись у складі Нідерландів, Б. потрапляє 1516 під управління іспанської монархії й перетворюється на арену війн, внаслідок яких позбавилася деяких областей, переданих мадрридським двором суперникам як сплату за свої політичні і воєнні поразки. У ході війни за іспанську спадщину 1701-1714 Б. окупували французи,